

Сафуадан Плојовић¹

Андријана Максимовић²

Државни универзитет у Новом Пазару

РЕЛИГИОЗНОСТ И ПОИМАЊЕ ЗРЕЛОСТИ РЕЛИГИОЗНОСТИ КОД ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА НА ИЗДРЖАВАЊУ КАЗНЕ ЗАТВОРА

Апстракт: Предмет овог рада је религиозност и поимања зрелости религиозности кроз религиозна уверења и практиковање вере, код припадника националних мањина који се налазе на издржавању казне затвора у пеналним установама Републике Србије. Интринзично религиозни појединци исказују већи ступањ емпатичности према другим људима и спремности на пружање помоћи другим људима. Код интринзичних верника је присутна идеолошка и ритуална компонента религиозности. Појединци код којих постоји интринзична оријентација искрено верују у науку своје вере, а њихова религиозна пракса извире из дубоких унутарњих уверења. Мање практиковање вере је одлика зрелости религиозности појединца.

Кључне речи: националне мањине, религиозност, зрелост религиозности, осуђена лица, затвор

Непријатна осећања депривације (лишености или ускраћивања), специфични услови затвора у којима бораве припадници националних мањина доводе до изражаја религиозност и њен манифестни аспект. Човек може бити религиозан на различите начине, тако да су димензије религиозности релативно независне и аутономне једне од друге (Тодић, 1998). Религијски идентитет се тумачи као припадност одређеној вероисповести без дубљег улажења у саму природу такве декларисаности, тј. да ли особа заиста верује у основне принципе своје религијске традиције или не и колико религија има стваран утицај на живот људи (Вукомановић, 2011). Религијски идентитет настаје из сфере комуникације и социјализације, заснивајући се на углашавању културе и њених

---

¹ safuadanplojovic@gmail.com

² andrijanamaksimovic@yahoo.com

елемената, са тежњом да се у једну заједницу верника удруже све оне које имају одређене симболичке кодове, вредносне системе, веровања, обреде (Smit, 2010). Кључни елеменат у процесу стварања религијских идентитета, како истиче Данијел Ервије Леже, односи се на чињеницу да ли су појединци или групе укључени у верске заједнице. Овај процес зависи од заједничког односа према прошлости и искуства сећања који се преносе са генерације на генерацију (Hervieu-Leger, 1993).

Религиозност је веома сложен феномен, о којем не можемо говорити а да не прецизирамо на који аспект при том мислимо. Једна од темељних дистинкција односи се на разликовање *садржајног и функционалног приступа* (Ћојић, 1998). *Садржајни приступ* се фокусира на познавање религијске науке, испунавање сакраменталних обавеза, учествовање у ритуалима, учесталост молитве изван верског обреда, мистична искуства, прихваћање религијских вредности и веровања у њих као и њихов утицај и примена у свакодневном животу и понашању. *Функционални приступ* се фокусира на улогу коју религиозност има у животу појединца и на основно питање, шта чини мотивациону основу религиозности. Модели настали у оквиру ове традиције најчешће издвајају основне потребе, чије задовољење религиозност омогућује, као што је потреба за смислом и сигурношћу. Овој традиционалној подели, припада разликовање религије коју је предложио Gordon Allport, на *ексцентричну орјентацију*, полазећи од запажања да се религиозност неких појединаца првенствено може описати као утилитарну, усмерену на сопствену добит или корист од ње као што је социјално прихваћање или бољи статус, што је карактеристично за затворенике. Код *интринзичне орјентације* религија је циљ сама по себи, а не средство за остваривање других циљева и она превазилази сопствене интересе. Watson је идентификовао још једну димензију религиозности, такозвано трагање или степен у којем појединац поима веру као "отворену потрагу", а не скуп јасних одговора о смислу и значењу (према Altemeyer, 1996). Тумачења развоја религиозности сугеришу да је такво поимање вере развојно, за здраву, зрелу, оптималну или интегирану религиозност. Овим различитим терминима описује се, цели низ пожељних атрибута, односа појединаца према вери, начелно прихваћање вере као оквир за разумевање значења и смисла постојања света и себе у том свету. То укључује и критичност према традиционалним религијским вредностима и симболима, отвореност према другим религијама, разумевање према онима чија је религијска деноминација и орјентација другачија. Зрела религиозност има квалитете који су неспојиви са верском ортодоксношћу и ауторитарношћу. У неким истраживањима утврђено је да је ауторитарност у значајној негативној вези с показатељимља зрелости религиозности (Leak i Randall, 1995).

Fowlerov модел развоја вере је један од најпознатијих развојних модела религиозности. Он развој религиозности посматра као целоживотни процес поступних промена, до коначне реалности и властитог односа према трансценденталном, при чему долази до посебних помака с екстринзичне (усмерену на властиту добит) према интризичној (где је религија циљ сама по себи) и аутомној орјентацији. Fowlerov је развој религиозности поделио је у шест стадијума.

Конкретно верски развој почиње стадијумом *интуитивно-пројективне вере* у којем дете под великим утицајем других, прихваћа различите религиозне садржаје, али су његове предрасуде тих садржаја обележене пројектовањем властите интуиције и маште. Сам однос према трансценденталном резултат је имитирања одраслих, а не некакве сопствене конструкције реалности и смисла. Он траје од четврте до осме године живота.

Стадијум *митско-дословне вере*, је следећи стадијум. На конструкцијама претходног стадијума гради се овај стадијум, при чему се као основ користе религијски митови, који се на овом стадијуму прихваћају дословно како се презентирају, без проверавања и рефлексције. Он траје од прилике од осме до дванаесте године.

Следећи стадијум којега карактерише недостатак пропитивања је стадијум *синтетичко-конвенционалне вере*, на којем се различити религијски садржаји и појмови повезују у једно кохерентно и конвенционално тумачење смисла које има вера за појединца, као што је осећај припадности. Оно почива на безусловном прихваћању традиционалних религиозних вредности, симбола и веровања. Овај период почиње у раној адолесценцији, али може потрајати и у одрасло доба.

Стадијум *индивидуалне-рефлексije вере* карактерише критичност и она се појављује као резултат когнитивног сазревања и постизања све веће независности властитих уверења од утицаја других а нарочито родитеља. Преиспитивање и поновно вредновање преузетих вредности и симбола може за резултат имати промену раније преузетог става али и његовим учвршћивањем. Овај стадијум започиње после седамнаесте године.

Препознавање функционалне сличности различитих наука, одлика је следећег стадијума а то је *коњуктивне-повезујуће вере* који се обично јавља у средње животно доба или касније. У овом стадијуму се другачије религијске орјентације поимају више као питање сопствених преференција него саме бити вере, што као резултат има разумевање према онима који прихваћају другачије догме и отвореност за вредности других религија.

Последњи, шести стадијум *универсализирајуће вере* описује однос према Богу за које Fowler каже да га, обично у старије животно доба, достигне тек мали број појединаца, који препознајемо управо као "у Богу

утемељено ја" и дубоку, управо идеалну, савршену религиозност (Fowler, 1981). Између зрелости религиозности и животног доба не мора бити значајне повезаности, што значи да појединац може целог живота да се задржи на неком од нижих стадијума. У том контексту истраживали смо колико су припадници националних мањина с обзиром на специфичне услове затвора религиозни и њихову зрелост религиозности. У већини истраживања испитује се преко везаности за властиту групу, а каткада и као осећај различитости и издвојености властите у односу на друге групе (Phinney, 1990). Истраживања овог типа врше се први пут код нас а нисмо нашли да су негде спроведена над овом популацијом.

Истраживање је реализовано у: *Окружном затвору Нови Пазар*, током фебруара и марта 2013. године где казну затвора издржавају пунолетна лица мушког пола, старости најчешће од 20 до 35 година. *Окружном затвору Суботица*, марта и априла 2013. године. Затвор је категорисан као установа полуотвореног типа наменјен за издржавање казне за одрасла пунолетна лица. *Казнено поправном заводу Ђуприја*, марта 2013. године. Овај Казнено-поправни завод има више организационих и грађевинских целина, а за смештај осуђених лица поседује две локације. *Казнено поправном заводу Ниш* марта и априла 2013. године. *Узорак* чини 196. осуђеника мушког пола који су у време истраживања издржавали казну затвора знали српски језик и пристали да учествују у истраживању. Старост испитаника из узорка износи од 20 до 65 година просечне старости 34,87 година. Већина испитаника живи у граду 148, или 75,5 %, а мањи број њих у селу 48, или 24,5 %. Према националности, испитаници се могу разврстати групе: Бошњаци (102, 52,0 %), Роми (52, 26,5 %), Мађари (22, 11,2 %), Буњевци (5, 2,6 %), Албанци (8, 4,1 %), Хрвати (3, 1,5 %), Власи (2, 1 %), Турци (1, 0,5 %), Румуни (1, 0,5 %). Укупно 17,9 % испитаника нема завршену основну школу, 34,7 % завршило је основну школу, 18,9 % започело средњу школу, 20,9 % је завршило средњу школу, а вишу школу или факултет уписао је 7,7% испитаника. Пре доласка у затвор 51,0 % испитаника је било запослено, а 49,0 % није. Структура узорка према брачном стању је: 42,9 % нежењени, 13,3 % су разведени или живе одвојено, 34,2 % ожењени први пут и 9,7 % ожењени други пут.

Извори и инструменти за прикупљање података и њихова статистичка обрада

За потребе прикупљања религиозних разлика припадника националних мањина која се налазе на издржавању казне затвора направљен је инструмент који се састојао од питања којима се утврђује етнички/национални идентитет испитаника као што су: етничка припадност испитани-

ка, религијска припадност, посете сакралним објектима, читање верске литературе, слављење верских празника и обредно укључивање деце у своју религију. Скала zrelosti religioznosti састоји се од осам парова с по две тврдње које изражавају различита гледања на религиозност и притом изражавају различито зрела поимања, а односе се на исти аспект религиозности по Fowlerovu моделу. Код сваког пара испитаник бира ону тврдњу која боље одражава његов начин размишљања (заокруживањем А или Б), добија један бод ако је одабрао ону која одражава зрелију религиозност. Његов резултат тако може варирати између 0 и 8. Квантитативна статистичка анализа је спроведена на рачунару. За уписивање, рангирање, груписање, табеларно и графичко приказивање података коришћен је Excel програм из Microsoft Office 2003 програмског пакета. Прорачуни су вршени коришћењем програма R у верзији 2.12.0 (R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria). У свим анализама је као граница статистичке значајности подразумевана грешка процене од 0,05 или 5%. Од статистичких параметара приказивани су: минималне и максималне вредности, аритметичке средине, стандардне девијације, учесталости и процентуалне структуре. Поређење учесталости појединих категорија атрибутивних обележја између испитаника различитих националности вршено је Мантел-Хенцел Хи кватрат тестом (Mantel-Haenszel Chi square test).

Религијска припадност припадника националних мањина на издржавању казне затвора

Проблем религијске припадности смо поделили на неколико ужих проблема или тема: верско изјашњавање, посета богомољама, познавање верске догме и/или литературе, прослављање верских празника и обредно укључивање деце у своју религију. Покушали смо да тражимо корелације између тих различитих сегмената религијског идентитета.

Верско изјашњавање. Наша популација састоји се од заједница које су једноконфесионалне (Бошњаци, Мађари, Хрвати, Буњевци, Турци, Румуни и Власи), и од заједница које су вишеконфесионалне (Роми, Албанци). За једноконфесионалне заједнице карактеристично је то да је религијска припадност често основни или најважнији елемент етничког идентитета, који их раздваја од већинске популације у Србији и инсистирају на разликама. Код припадника вишеконфесионалних заједница Албанаца и Рома религијски идентитет није посебно значајан. Код Албанаца национални идентитет је израженији од религијског, али је он ипак значајан, док код Рома, с друге стране, религијски идентитет није посебно значајан, и показује се да они у већини случајева деле исту конфесију

са већинском популацијом показују тежњу ка опонашању и мимикријом. Поједини аутори посебно наглашавају да је приврженост доминантној религији посебно изражена код припадника етничких мањина који живе у непосредном окружењу своје матичне земље, који се према Рудеру Брубекеру налазе у триангуларној историјској везаности између мањинске заједнице којој припадају, њених институција / цркве) и матичне земље (Брубекер, 1997). Грађанима је остављена могућност да не искажу своју националну припадност, али и да се изјасне по религиозној припадности (Гојковић, 2002), што Роми често користе. Сви Бошњаци (100,0%) и већина Албанаца (87,5%) су исламске вероисповести. Сви Буњевци, Хрвати и Мађари су католици, док је већина Рома (82,7%) православне вероисповести. Хи квадрат тест потврђује да у испитиваном узорку постоје значајне религијске разлике код припадника националних мањина која се налазе на издржавању казне затвора ($p < 0,001$. Табела 1.)

Табела 1. Религијска припадност

Националност	Верисповест (религијска припадност)								Укупно	
	Ислам		Католик		Православац		Хришћанин			
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
Албанци	7	87,5	1	12,5	-	-	-	-	8	100,0
Бошњаци	102	100,0	-	-	-	-	-	-	102	100,0
Буњевци	-	-	5	100,0	-	-	-	-	5	100,0
Хрвати	-	-	3	100,0	-	-	-	-	3	100,0
Мађари	-	-	22	100,0	-	-	-	-	22	100,0
Роми	8	15,4	-	-	43	82,7	1	1,9	52	100,0
Румуни	-	-	-	-	1	100,0	-	-	1	100,0
Турци	1	100,0	-	-	-	-	-	-	1	100,0
Власи	-	-	1	50,0	1	50,0	-	-	2	100,0
Укупно	118	60,2	32	16,3	45	23,0	1	0,5	196	100,0

Редовност посете сакралних објеката. Редовност у посети верских објеката највећа је код исламских верника, тј. код Бошњака и Албанаца муслимана, код којих једна трећина посећује те објекте сваки дан, односно једном или двапут недељно. Занимљиво да је код католика проценат верника који редовно посећују верске објекте готово занемарљива, јер од свих испитаника који су се изјаснили као католици, у нашем истраживању њих 32, само двојица њих иде у цркву једном недељно, а нема ниједног који иде сваки дан. Велики број наших испитаника нису редовни верници иако је религијска припадност код њих основни елемент етничког идентитета. Зато се може закључити да је религијска припадност ових испитаника ипак првенствено у функцији одржавања етничког идентитета а не у функцији задовољавања религијских потреба. Највећи

процент испитаника свих националности у цркву или џамију иду само једном или два пута годишње (46,9%) или не иду никако (27,0%), затим следе они из групе редовних верника једном недељно (20,9%), а оних који иду сваки дан је (5,1%) и у учесталости посета богомољама нема значајних разлика између појединих националности (Хи квадрат тест: $p=0,406$), док је велика разлика у редовној посети између припадника различитих религија. Табела 2.

Табела 2. Редовност посете сакралних објеката

Националност	Колико често идете у цркву или џамију								Укупно	
	Сваки дан		Једном недељно		Једном или два пута годишње		Никако			
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
Албанци	1	12,5	3	37,5	3	37,5	1	12,5	8	100,0
Бошњаци	9	8,8	23	22,5	44	43,1	26	25,5	102	100,0
Буњевци	-	-	-	-	3	60,0	2	40,0	5	100,0
Хрвати	-	-	-	-	2	66,7	1	33,3	3	100,0
Мађари	-	-	2	9,1	15	68,2	5	22,7	22	100,0
Роми	-	-	12	23,1	22	42,3	-	-	52	100,0
Румуни	-	-	-	-	1	100,0	-	-	1	100,0
Турци	-	-	1	100,0	-	-	-	-	1	100,0
Власи	-	-	-	-	2	100,0	-	-	2	100,0
Укупно	10	5,1	41	20,9	92	46,9	53	27,0	196	100,0

Познавање верске литературе. Мађари, Бошњаци и Албанци показују велику заинтересованост за црквену догму, пошто су у великом проценту показали да су читали основне верске књиге (Библију и Кур'ан). Више од половине испитаних Рома није читала ни једну верску књигу. То указује на њихову индиферентност према верским догмама, као и према самој религијској припадности, осим када је у питању стицање неких користи од свог религијског идентитета. Они због тога често ситуацијски употребљавају свој верски идентитет. Међутим, незаинтересованост за догму у нашој средини није обележје само ромске популације. Велики проценат већинског народа, такође, може се означити ознаком "ритуални верници": познају обичаје и строго их се придржавају, али о верском учењу не знају много. Већина Мађара (90,9%) је читала Библију, такође је већина Албанаца (75,0%) и Бошњака (83,3%) читала Кур'ан, док припадници осталих народности углавном нису читали ни једну верску књигу. Код Ромске популације већина је читала Библију (44,2%) док њих (5,8%) читало Кур'ан. Хи квадрат тест потврђује да у испитиваном узорку постоје значај-

не разлике у читању верских књига код припадника различитих националних мањина која се налазе на издржавању казне затвора ($p < 0,001$). Табела 3.

Табела 3. Познавање верске литературе

Националност	Да ли је читао							
	Библију		Куран		Ни једно		Укупно	
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
Албанци	1	12,5	6	75,0	1	12,5	8	100,0
Бошњаци	-	-	85	83,3	17	16,7	102	100,0
Буњевци	2	40,0	-	-	3	60,0	5	100,0
Хрвати	-	-	-	-	3	100,0	3	100,0
Мађари	20	90,9	-	-	2	9,1	22	100,0
Роми	23	44,2	3	5,8	26	50,0	52	100,0
Румуни	-	-	-	-	1	100,0	1	100,0
Турци			1	100,0	-	-	1	100,0
Власи	1	50,0	-	-	1	50,0	2	100,0
Укупно	48	24,5	94	48,0	54	27,6	196	100,0

Које верске празнике славите Слављење верских празника је дужност коју намеће заједница; они који избегавају да обављају ту дужност могу бити препознати као потенцијално опасни, те дискриминисани. Празновање верских празника је одржавање традиционалних вредности. Већина наших испитаника 91,8% слави неки од верских празника. Тако велики проценат се може тумачити тиме што је празновање верских празника једна од ретких опипљивих веза са својом верском заједницом, која је релативно једноставна за концептуализацију и контекстуализацију и која не захтева личну разраду. Верски празници који се славе су ретки током године, и не изискују велика одрицања (сем Рамазана, поста који је веома ригорозан и траје месец дана) и имају свечани карактер. Већина Бошњака (99,0%) и Албанаца (87,5%) слави Рамазан и/или Бајрам. Већина Рома (71,2%) и сви Власи и Румуни славе славу, док сви Хрвати, као и 50% Мађара славе Божић и/или Ускрс. Хи квадрат тест потврђује да у испитиваном узорку постоје значајне разлике у слављењу верских празника код припадника различитих националних мањина која се налазе на издржавању казне затвора ($p < 0,001$). Табела 4.

Religioznost i poimanje zrelosti religioznosti...

Табела 4. Које верске празнике славе

Националност	Које верске празнике славите								Укупно	
	Славу		Рамазан или Бајрам		Божић или Ускрс		Ни једно			
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
Албанци	1	12,5	7	87,5	-	-	-	-	8	100,0
Бошњаци	-	-	101	99,0	-	-	1	1,0	102	100,0
Буњевци	1	20,0	-	-	2	40,0	2	40,0	5	100,0
Хрвати	-	-	-	-	3	100,0	-	-	3	100,0
Мађари	8	36,4	-	-	11	50,0	3	13,6	22	100,0
Роми	37	71,2	4	7,7	1	1,9	10	19,2	52	100,0
Румуни	1	100,0	-	-	-	-	-	-	1	100,0
Турци	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100,0
Власи	2	100,0	-	-	-	-	-	-	2	100,0
Укупно	50	25,5	113	57,7	17	8,7	16	8,2	196	100,0

Обредно укључивање деце у своју религију Укључивање деце у религијску заједницу значајан је чин како за родитеље, тако и за ширу заједницу. На тај начин заједница озваничава право на нову генерацију, а заједница изнутра постиже јединство и подстиче солидарност међу члановима. Родитељи који своју децу крсте или сунете, доказују да су на "правом путу", и стичу признање од стране других припадника. Преко половине наших испитаника који се налазе на издржавању казне затвора има децу. Две трећине њих су децу крстили или сунетили. Већина Албанаца има децу (75,0%), а њих 62,5% је децу сунетило, као и већина Бошњака који имају децу. И већина Рома има децу (71,2%), а од њих је децу крстило њих 32,7%, сунетило 7,7%, а ни једно ни друго њих 30,8%, што нам показује да Роми не придају велики значај оваквом обележавању религиозног идентитета. И у овом погледу они приступају ситуацијски и утилитаристички. Сви Мађари сем једног су крстили своју децу. Већина припадника осталих националности нема децу, а они који их имају су их углавном крстили или сунетили, у складу са вероисповешћу. Хи квадрат тест потврђује да у испитиваном узорку постоје значајне разлике у примени наведених верских обичаја код припадника различитих националних мањина која се налазе на издржавању казне затвора ($p < 0,001$). Табела 5.

Табела 5. Обредно укључивање деце у своју религију

Националност	Децу су								Укупно	
	Крстили		Сунетили		Ни једно ни друго		Нема децу			
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
Албанци	-	-	5	62,5	1	12,5	2	25,0	8	100,0
Бошњаци	-	-	30	29,4	17	16,7	55	53,9	102	100,0
Буњевци	2	40,0	-	-	-	-	3	60,0	5	100,0
Хрвати	1	33,3	-	-	-	-	2	66,7	3	100,0
Мађари	10	45,5	-	-	1	4,5	11	50,0	22	100,0
Роми	17	32,7	4	7,7	16	30,8	15	28,8	52	100,0
Румуни	-	-	-	-	1	100,0	-	-	1	100,0
Турци	-	-	1	100,0	-	-	-	-	1	100,0
Власи	1	50,0	-	-	-	-	1	50,0	2	100,0
Укупно	31	15,8	40	20,4	36	18,4	89	45,4	196	100,0

Зрелост религиозности припадника националних мањина на издржавању казне затвора

Скалом зрелости религиозности, мерили смо поимања зрелости религиозности кроз религиозна уверења и практиковање вере. Мање практиковање вере је одлика зрелости религиозности појединца. Верска ортодоксија, фундаментализам и ауторитарност нису одлике зрелости религиозности.

Скала зрелости религиозности. Највећи степен зрелости религиозности показују Мађари 3,91, следе Албанци 3,63, док је код Рома 2,88, и Бошњака 2,72 знатно нижа. Просечна вредност скорa скале зрелости религиозности код свих испитаника износи 2,97. Анализа варијансе и Туки тест показали су да је вредност код Мађара значајно већа него код Бошњака (2,72; $p=0,001$) и Рома (2,88; $p=0,015$). Између осталих вредности нема статистички значајних разлика. Овако велике разлике између Бошњака и Мађара можемо тумачити у религијским разликама којим ове две заједнице припадају, исламу и католичанству. Исламски верници су верници интринзичне оријентације који искрено верују у науку своје вере. Веровање у исламу није само формално веровање, већ је то начин живота који је дат у упутама свете књиге Кур'ана и правном систему Шеријату који уређује све димензије живота, који је утемељен на Божјој вољи и којих се верници требају придржавати. Сама реч Шеријат значи "јасан пут" и своје основне поставке вуче из Кур'ана. Намаз (молитва Аллаху) је прва обавеза сваког муслимана

верника и она се обавља пет пута дневно у различитим временским интервалима који су везани за излазак и залазак сунца. Резултати редовности у посети верским објектима у нашем истраживању слажу се са тезом да разлике zrelosti religioznosti потичу из религиозних разлика између ислама и католичанства. Редовност у посети верским објектима највећа је код исламских верника Бошњака, од којих једна трећина посећује те објекте сваки дан, односно једном или двапут недељно, док је код католика Мађара, редовна посета верским објектима готово занемарљива, јер од свих испитаника који су се изјаснили као католици у нашем истраживању, само двојица њих иде у цркву једном недељно а ни један сваки дан. Табела 5.

Табела 6. Скала zrelosti religioznosti

Националност	Параметар			
	Средња вредност	Стандардна девијација	Минимална вредност	Максимална вредност
Албанци	3,63	1,30	2,00	5,00
Бошњаци	2,72	0,99	1,00	6,00
Буњевци	4,00	1,58	2,00	6,00
Хрвати	2,33	0,58	2,00	3,00
Мађари	3,91	1,48	1,00	7,00
Роми	2,88	1,49	0,00	6,00
Румуни	4,00	.	4,00	4,00
Турци	3,00	.	3,00	3,00
Власи	3,00	0,00	3,00	3,00
Укупно	2,97	1,28	0,00	7,00

Вредности скале zrelosti religioznosti у односу на старост
Просечне вредности скале zrelosti religioznosti не разликују се значајно код испитаника старих до 30 година и оних који су старији од 30 година и то код свих испитиваних националности, као и укупно. Мађари показују највећу религиозну zrelost у опште, а њихови припадници старији од тридесет година 4,07 су религиозно зрелији од млађих до тридесет година 3,57, Бошњаци старији од тридесет година 2,81 су религиозно зрелијих од оних који су млађи испод тридесет година 2,56, мада ове разлике нису значајно велике. Роми млађи од тридесет година 3,00 су религиозно зрелији, од оних преко тридесет година 2,80, као и Албанци млађи 4, 00, старији од тридесет година 3,50. Табела 6.

Табела 7. Скала зрелости религиозности у односу на старост

Националност	До 30 година		Преко 30 година		P
	Хср	СД	Хср	СД	
Албанци	4,00	1,41	3,50	1,38	0,712
Бошњаци	2,56	1,02	2,81	0,96	0,232
Буњевци	4,50	2,12	3,67	1,53	0,686
Хрвати	2,50	0,71	2,00	0,00	0,667
Мађари	3,57	1,99	4,07	1,22	0,560
Роми	3,00	1,48	2,80	1,52	0,636
Румуни	4,00	0,00	...	...	...
Турци	...	...	3,00	0,00	...
Власи	...	...	3,00	0,00	...
Укупно	2,89	1,34	3,02	1,24	0,521

Закључак

У нашем узорку имамо неколико заједница које се разликују како по бројности, тако и по свом статусу, али и по односу према већинској популацији. Хрвати, Мађари, Бошњаци, Албанци и Румуни су националне мањине које имају земљу матицу, те им је стога лакше да одрже своје карактеристике и да инсистирају на њима. Роми, Власи и Буњевци немају земљу матицу, али се различите инстанце брину о њиховим правима (Међународна заједница, или заинтересоване стране, као што је у случају Буњеваца Република Хрватска, или у случају Влаха Република Румунија). Румуни и Власи припадају истој конфесији као и већински народ у Србији, док остали припадају различитим конфесијама. С друге стране, Хрвати и Бошњаци говоре истим језиком као и већински народ, док остали имају посебан језик. Карактеристика наших испитаника је да нису редовни верници, јер скоро половина њих (46,9%) посећује верске објекте једном или два пута годишње или никако (27,00%), што чини преко две трећине испитаника, док једна трћина чини групу редовних верника, једном недељно (20,9%) и сваки дан (5,1%). Између различитих религија, конкретно припадника ислама и католика велика је разлика у посетама верских објеката. Исламски верници их редовније посећују од католичких, док између осталих националности у посетама нема значајније разлике. Већина наших испитаника (91,8%) слави неки од верских празника. Припадници ислама најчешће славе, Бајрам и Рамазан, православци породичне славе, Божић и Васкрс, Роми Ускрс, каталоци Божић и Васкрс. Наши испитаници најчешће преко верских празника негују свој идентитет као највећу традиционалну вредност. Од испитаника који су

релевантни за наш узорак, Мађари (90,9%), Бошњаци (83,3%) и Албанци (75,0%) су читали основне верске књиге (Библију и Кур'ан). Од наших испитаника, децу нема (45,4%), није их крстило или сунетило (18,4%), док их је крстило (15,8%) и сунетило (20,4%). Религиозну zrelost мерили смо кроз практиковање вере и религиозна убеђења, где њено мање практиковање доводи до веће религиозне zrelosti. Мађари показују највећи степен религиозности 3,91, где они преко тридесет година 4,07, показују већу религиозну zrelost од оних испод тридесет година 3,57. Албанци 3,63 показују релативно велику религиозну zrelost, која је већа код оних испод тридесет година 4,00, од оних преко тридесет година 3,50. Знатно ниже вредности религиозне zrelosti заступљене су код Рома 2,88, где су нешто мало религиозно зрелији они млађи од тридесет година 3,00, од оних преко тридесет година 2,80 и Бошњака 2,72, где су просечне вредности оних старијих од тридесет година веће 2,81 од оних испод тридесет година 2,56.

Ритуална неактивност не значи нерелигиозност као критеријум о појединцу колико је религиозан. Самопроцене религиозности, као и учествовање у верским активностима, у само умереној позитивној вези са ставовима према различитим религијским концептима (Francis et al., 1995). Већина припадника ислама показује велику заинтересованост за верску догму, пошто је према нашим истраживањима већина њих Бошњака 83,3% и Албанаца 75,0% читала основну верску литературу Куран, као и већина Мађара 90,9% Библију. Верска литература слабо је доступна припадницима ислама а заводске библиотеке је готово и не поседују и све се своди на њену индивидуалну набавку. Право држања и читања ове литературе осуђеници слабо примењују због страха за личну угроженост, од њеног скрнављења и губитка својих бенифиција од стране других осуђеника и заводског особља.

Припадници ислама свој национални идентитет, као традиционалну вредност коју треба одржавати као и већина осталих испитаника, негују преко верских празника. Већина муслимана, Бошњака 99,0% и Албанаца 87,5%, слави Бајрам и Рамазан, који су за њих свечарског карактера. Пост је обавеза сваког припадника ислама у време месеца Рамазана. Исламски пост је веома ригорозан и забрањује уношење хране или течности у организам као и забране пушења цигарета, обавезујуће понашање и речник (разни видови устручавања верника) мора бити у складу са постом. Пост траје тридесет дана и пости се од изласка до заласка сунца. Последњи оброк (суфур) узима се после поноћи пред излазак сунца а први после поста (ифтар) по заласку сунца што представља додатне процедуре за заводске установе које оне често не поштују, нарочито последњи оброк, суфур, па су затвореници принуђени да овај оброк узимају

раније а самим тим продужавају пост. Божић и Ускрс као верске празнике славе католички верници, а славу славе већином Роми.

Национални идентитет је апстрактан и вишедимензионалан конструкт који се дотиче читавог низа животних сфера и јавља у многим пермутацијама и комбинацијама (Smit, 1998). Велику већину наших испитаника чине припадници ислама, код којих је у већини случајева присутна идеолошка и ритуална компонента религиозности. Непријатна осећања депривације слободe лица исламске вероисповести која се налазе на издржавању казне затвора у пеналним установама Републике Србије због своје религиозне специфичности су израженија, јер су додатно изложена мортификацији (потискивању или гашењу) свог идентитета кроз опструкцију верских и националних слобода, тако да овакво поступање према њима може престављати неку врсту субказне што је у директној супротности са сврхом кажњавања. Верске слободe се огледају кроз начин живота који ислам налаже као обавезу његовим припадницима било где да се они налазе а у могућности су да их обављају. Према нашим истраживањима редовност у посети верских објеката највећа је код исламских верника, тј. код Бошњака и Албанаца, код којих једна трећина посећује сваки дан, односно једном или двапут недељно. Поимања зрелости религиозности, кроз религиозна уверења и практиковање вере, где је њено мање практиковање њена већа зрелост, је најмање заступљена код исламских верника, што значи да код њих постоји интринзична оријентација, где они искрено верују у наук своје вере, а њихова религиозна пракса извире из дубоких унутарњих уверења. Католички верници, Мађари најчешће једном или два пута годишње посећују верске објекте и показују највећи степен зрелости религиозности, док су заинтересовани за верску догму преко читања верске литературе и најизраженије је непостојање националне везаности. Ово истраживање указује да исламским верницима у пеналним установама Србије треба омогућити да слободно обављају своје верске дужности која им вера налаже и наставе религиозну праксу коју носе из света слободних грађана. Законом о извршењу кривичних санкција Републике Србије чланом 113 се гарантују права свих осуђеника на основно обављање верске службе.

Будући да се у затворима одвијају процеси који у мањој или већој мери кореспондирају са процесима који се дешавају у друштву слободних грађана, припадници националних мањина често су изложени дискриминисани од стране затворених лица који припадају већинском народу, као и од стране институција система, и то на директан и индиректан, на формалан и неформалан начин. Национални идентитет постаје значајан оног часа када нешто почиње да га угрожава (Ериксон, 2004). Присуство и интезитет депривације (лишености, ускраћивања) слободe појачан је код припадника националних мањина због изражене специфичности,

религије која је различита од већинске популације и њиховог начина живота. Пеналне установе где се ова лица налазе морају имати слуха да им изађу у сусрет и створе услове, како би задовољиле основне минимуме предвиђеним међународним и домаћим правилима и законима о извршењу кривичних санкција.

Литература:

- Altemeyer, B. (1996). *The authoritarian specter*. Cambridge: Harvard University Press.
- Ериксен, Т. Х. (2004). Етницитет и национализам. Београд: XX век.
- Fowler, J. W. (1981). *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, San Francisco: Harper.
- Francis, L. J., Lewis, J. M., Philipchall, R., Brown, L. B., Lester, D. (1995). The internal consistency reliability and construct validity of the Francis scale of attitude toward Christianity among undergraduate students in the UK, USA, Australia and Canada, *Personality and Individual Differences*, 19, 949-953.
- Leak, G. K., Randall, B. A. (1995). Clarification of the Link Between Right-Wing Authoritarianism and Religiousness; The Role of Religious Maturity, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 34, 245-252.
- Phinney, J.S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: review of research. *Psychological Bulletin*, 108(3), 499-514.
- Ђорић, Ш.Ш. (1998). *Психологија религиозности*, Јастребарско: Наклада Слап.
- Hervieu-Leger (Danièle) (1993). *La religion pour mémoire*, Paris, Le Cerf.
- Смит, А. (1998) Национални идентитет. Београд, Библиотека XX век.
- Smit, A. (2010) *Nacionalni identitet*. Beograd, Biblioteka XX vek.
- Тадић, С. (1998). Религиозно искуство-неистраживана и/или неистражива димензија религије и религиозности, *Друштвена истраживања*, 35, 359-373.
- Вукомановић, М. (2011). Између класичне и алтернативне религиозности: ревитализација исламског мистицизма, У: Данијел Синани (ур.), *Антропологија религије и алтернативне религије*, Београд, Филозофски факултет, 39-66.

Primljeno: 2.11.2014.

Prihvaćeno: 19.12.2014.

**Сафуадан Плојовић
Андријана Максимовић**

RELIGIOSITY AND RELIGIOUS MATURITY OF UNDERSTANDING AMONG THE MEMBERS OF NATIONAL MINORITIES SERVING PRISON SENTENCE

The subject of this paper is to religiosity and religious maturity of understanding through religious belief and practice of faith among members of ethnic minorities who are serving sentences in penal institutions of the Republic of Serbia. Intrinsically religious individuals demonstrating a high degree of empathy towards others and willingness to assist other people. Individuals in whom there is no intrinsic orientation sincerely believe in the teachings of their religion and their religious practice originates from deep internal beliefs.

Keywords: national minorities, religion, religiosity, religious maturity, prison, prisoners